

Demping i norsk: Et korpuspragmatisk perspektiv

Stine Hulleberg Johansen
OsloMet

Demping som språklig fenomen er lite forsket på i norsk og har i hovedsak bare blitt studert som en del av den semantiske betydningen eller funksjonen av pragmatiske partikler. Det er derfor behov for mer omfattende studier av hvordan demping kommer til uttrykk. Denne studien undersøker demping ved bruk av korpuspragmatisk metode og belyser hvordan lingvistisk demping kan komme til uttrykk i uformelle samtaler. Ved å søke etter ansiktstruende situasjoner i tre norske talespråkkorpus og undersøke hvilke dempende ord og uttrykk som forekommer i disse situasjonene, demonstrerer studien at demping kommer til uttrykk på mange ulike måter. I tillegg til å uttrykkes ved hjelp av pragmatiske partikler, kan demping skje ved bruk av blant annet modale uttrykk, minimerende uttrykk, vage uttrykk og kognitive uttrykk samt ulike kombinasjoner av disse.

Nøkkelord: Demping, dempere, talespråk, korpuspragmatikk, funksjon-til-form, uformelle samtaler

Innledning

Demping som språklig fenomen er lite forsket på i norsk. Til tross for at begrepet *demper* ble introdusert av Fretheim allerede i 1979, har demping stort sett spilt en birolle i studier av norske pragmatiske partikler, som for eksempel *jo* i Andvik (1992); Berthelin og Borthen (2019); Lind (1994) og Solberg (1990) og *bare* i Hasund, Opsahl og Svennevig (2012); Opsahl (2002) og Opsahl og Svennevig (2007). Demping har gjerne blitt sett på som én av flere funksjoner som ulike pragmatiske partikler kan ha, eller som en del av den semantiske betydningen til partiklene. Det er imidlertid ikke bare pragmatiske partikler som

kan ha en dempende funksjon i norsk. Nærmest hvilket som helst ord eller uttrykk som bidrar til å moderere utsagn kan fungere som dempere. Det er derfor behov for et innblikk i hvilke andre ord og uttrykk som kan uttrykke demping på norsk.

Denne artikkelen presenterer en korpuspragmatisk studie av uttrykk for lingvistisk demping i norsk. Feltet korpuspragmatikk kjennetegnes av at pragmatiske fenomener undersøkes ved hjelp av korpuslingvistiske metoder (Rühlemann & Aijmer 2015 s. 9). I studien som presenteres her, brukes en slik metode for å illustrere hvordan demping som pragmatisk funksjon kan komme til uttrykk på ulike måter i norsk talespråk. Hensikten er å gi et mer utfyllende bilde av hvilke ord og uttrykk som brukes til å dempe utsagn i uformelle samtaler gjennom å presentere og diskutere eksempler fra norske talespråkkorpus i lys av tidligere forskning. Resultatene som presenteres stammer fra et doktorgradsprosjekt (Johansen, 2020b) som undersøkte demping i talespråk i et kontrastivt norsk-engelsk perspektiv. Denne artikkelen utdyper den norske delen av studien.

Felles for flere av de tidligere studiene som omhandler demping på norsk er at de gjerne tar utgangspunkt i enkelte uttrykk, ofte pragmatiske partikler, og undersøker bruken av disse i et mer eller mindre begrenset datamateriale (f.eks. Fretheim, 1981; Hasund et al. 2012; Borthen & Knudsen, 2014), enten med den hensikt å bidra til den semantiske beskrivelsen av uttrykket eller for å undersøke forholdet mellom forskjellige bruksmåter av et uttrykk. Fremgangsmåten med å ta utgangspunkt i et ord eller uttrykk for å undersøke hvordan ordet eller uttrykket blir brukt omtales gjerne som *form-til-funksjon* innenfor feltet korpuspragmatikk (Aijmer, 2018). Det er derimot fortsatt få studier som tar utgangspunkt i en pragmatisk funksjon, som demping, og bruker korpusmetoder til å finne ord og uttrykk som realiserer denne funksjonen, såkalt *funksjon-til-form* (Aijmer, 2023). Dette skyldes først og fremst at det er få korpus som er annotert med nok pragmatisk informasjon til at dette er mulig og at andre fremgangsmåter for å finne pragmatiske funksjoner i korpus i liten grad er utforsket (O’Keeffe et al., 2020, s. 9).

Fremgangsmåten som brukes i studien som presenteres her kan beskrives som funksjon-til-form. Studien tar utgangspunkt i demping som pragmatisk funksjon og undersøker hvilke ord og uttrykk som brukes for å realisere denne funksjonen i tre talespråkkorpus. Ved å søke etter samtalsituasjoner der dempere ofte forekommer (se Johansen, 2019 og 2020b for en detaljert beskrivelse av fremgangsmåten), er det mulig å få et større innblikk i hvilke ord og uttrykk som brukes til å uttrykke demping i norsk uten å begrense seg til noen

forutbestemte former man vil undersøke. Med bakgrunn i dette, vil artikkelen søke å svare på forskningsspørsmålet: Hvordan kan lingvistisk demping komme til uttrykk i norsk dagligtale?

Tidligere forskning på demping i norsk

Forskningen på demping i norsk springer i stor grad ut fra forskning på demping i den angloamerikanske tradisjonen, men har utviklet seg i en litt annen retning. I det følgende presenteres bakgrunnen for og forståelsen av begrepet *demper* på norsk (kapittel 2.1), hvordan dempere har blitt kategorisert (kapittel 2.2), hvordan demping har blitt beskrevet i studier av pragmatiske partikler (kapittel 2.3) og hvordan korpus har blitt brukt i studier av dempere (kapittel 2.4).

2.1 Forståelsen av begrepet *demper*

Det norske begrepet *demper* er først og fremst inspirert av det engelske begrepet *hedge* som gjerne tilskrives George Lakoff. Begrepet *hedge* ble opprinnelig brukt om en type ord som gjorde en setnings påstandsinnhold mer eller mindre vagt ('fuzzy'). Lakoff (1972) problematiserte påstanden om at setningers påstandsinnhold enten er sant eller usant og hevdet at mennesker forstår medlemskap i en kategori i form av grader snarere enn absolutte verdier. Lakoffs påstand baserte seg blant annet på Zadehs (1965) teori om såkalte *fuzzy sets* der sett, som kan beskrives som en abstrakt samling av objekter, kan ha grader av medlemskap. Dette skilte seg fra den klassiske sett-teorien der et objekt blir beskrevet som å enten være en del av et sett eller ikke. Lakoff (1972) illustrerte dette med eksemplet «John er høy». Denne setningen er sann dersom «John» er i settet for høye menn. Problemet er at å være *høy* er relativt (Lakoff, 1972, s. 459). Hva det vil si å være høy kan variere utfra sammenhengen. Det å være høy for en basketballspiller er ikke nødvendigvis det samme som å være høy for en fjerdeklassing. Konseptet *høy* er vagt ('fuzzy'). Det samme gjelder medlemskap i en kategori. Rødstrupe tilhører kategorien fugl, mens pingvin er mindre typisk for denne kategorien. Pingvin er i kategorien fugl til en viss grad (Lakoff, 1972, s. 461). Lakoff argumenterte for at denne logikken også kunne brukes til å forklare utsagn som inneholder vage ord.

I have no particular philosophical ax to grind here. I am merely suggesting that fuzzy modal logics might have some application in explicating the status of arithmetical statements that contain vague words (Lakoff, 1972, s. 468).

Den opprinnelige definisjonen til Lakoff omfattet også uttrykk som gjør en setnings påstandsinnehold mindre vagt. Eksempler på denne forståelsen av demping finner vi blant annet igjen i Brown og Levinsons (1987) høflighets-teori. I beskrivelsen av ulike betydninger og bruk av setningsadverbial, forklarer også Faarlund et al. (1997, s. 824) hvordan en rekke setningsadverbial både kan forsterke og dempe innholdet i setningen. I senere studier har dette forsterkende aspektet i stor grad falt ut av forståelsen av *hedges* både på engelsk og norsk, men finnes igjen i beskrivelser av såkalte gradsadverbier eller forsterkere ('boosters'; 'intensifiers') (se for eksempel Stratton & Sundquist, 2022 og Fjeld, 2020.) Nå forstås *hedges* som noe som først og fremst reduserer kraften eller sannhetsverdien til et utsagn, og det er relativ bred enighet om at ord og uttrykk som har denne funksjonen uttrykker noe utypisk, usikkert, tvilsomt og forsiktig knyttet til proposisjonsinnholdet i et utsagn eller overfor mottakeren (Holmes, 1982, s. 18). Dette reflekteres også i det norske begrepet *dempere*. Det er likevel på det rene at flere av uttrykkene som kan fungere som dempere i én kontekst, kan fungere som forsterkere i en annen. Opsahl og Svennevig (2007) viser eksempelvis at den pragmatiske partikkelen *bare* både kan forsterke og dempe og at disse funksjonene brukes om hverandre.

Inspirert av Lakoff, introduserte Fretheim begrepet *demper* i 1979. I en studie av ordet *nesten* forklarer Fretheim (1979, s. 189) at *nesten* kan brukes til å modifisere både en proposisjon og en språkhandling. I tilfellene der *nesten* modifiserer en språkhandling, fungerer det som demper, det vil si at det gir språkhandlingen «en mindre absolutt karakter» (Fretheim 1979, s. 193). I tillegg til *nesten*, gir Fretheim flere eksempler på andre dempere, som *vel*, *kanskje*, *visst* og *nok*, som alle på ulike måter gjør utsagn mindre absolutt. Fretheims forståelse av dempere bygger også på Quirk et al. (1972) sin beskrivelse av dempende setningsadverbialer ('downtoners'). Slike setningsadverbialer har en dempende effekt på den illokusjonære kraften til verbet (Quirk et al., 1972, s. 425). Quirk et al. (1972, s. 453) beskriver ulike underkategorier av dempende setningsadverbialer basert på i hvilken grad de reduserer kraften til verbet, men vedgår at det er vanskelig å dele inn slike uttrykk i absolutte kategorier.

I deler av den angloamerikanske forskningen som bygger på Lakoffs teori, har demping gått fra å bli forstått som et logisk-semantisk konsept til å bli forstått som et utelukkende pragmatisk konsept (Taavitsainen & Jucker, 2015, s. 5), og demping fra å bli sett på som egenskaper ved en bestemt gruppe ord til en pragmatisk funksjon som ulike ord og uttrykk kan utøve. Basert på Fretheims opprinnelige definisjon, kan dempere forstås som et lingvistisk verktøy som gjør det mulig å kommunisere noe utover en ytrings grunnleggende proposi-

sjonelle innhold. Dempere forekommer både i uformell dagligtale så vel som i akademisk språk. I uformelle samtaler blir dempere ofte brukt til å uttrykke seg mindre direkte, gjerne av høflighetshensyn, eller for å redusere talerens forpliktelse overfor innholdet i utsagnet (Svennevig, 2009, s. 132), mens i akademisk språk kan de brukes å uttrykke seg mindre kategorisk rundt en observasjon eller for å indikere at en proposisjon er brukt som uttrykk for en mening og ikke et faktum (Hyland, 1998, s. 5).

2.2 Beskrivelse av dempere

Innenfor pragmatikkfeltet, særlig i 1980-årene, dreide fokuset mer over på hvilken funksjon ulike dempere hadde, og det ble gjort mange forsøk på å klassifisere dempere i funksjonsbaserte underkategorier (se for eksempel Prince et al., 1982; Hübler, 1983; Salager-Meyer, 1994 og Hyland, 1996, 1998.)

I en studie av *vel* og *nok*, skiller Fretheim (1981) mellom to typer dempere; ego- og alter-dempere. Egodempere, som *nok*, uttrykker usikkerhet overfor det som blir sagt, proposisjonen, mens alter-dempere, som *vel*, søker bekreftelse fra mottakeren. Disse funksjonene blir også indirekte omtalt i Heggelunds (1981) arbeid med setningsadverbialer i norsk. Heggelund, som også fokuserer på adverbiale partikler, skriver

(e)ndå sterkare pragmatisk karakter har adverbielle partiklar som *jo*, *vel*, *da*, *nå* og *nok*. I denne funksjonen har dei ikkje noko klart semantisk innhald, men i talesituasjonen kan dei gi viktige signal til mottakaren om korleis han skal forholde seg til utsegna (Heggelund, 1981, s. 78).

Hvorvidt slike partikler har en semantikk eller ikke har blitt diskutert i flere studier (se blant annet Borthen, 2014; Fretheim, 2014 og Berthelin og Borthen, 2019) og vil ikke bli behandlet videre her.

Den klassifiseringen av dempere som kanskje har fått mest oppmerksomhet internasjonalt er studien til Prince et al. (1982) som skiller mellom dempere som påvirker setningsinnholdet og dempere som påvirker forholdet mellom taleren og utsagnet. Klassifiseringssystemet bygger på transkriberte opptak av morgenrunder på et sykehus i årene 1978 og 1979 og er en av de få klassifiseringsstudiene som baserer seg på autentisk talemateriale. Med utgangspunkt i Lakoffs definisjon av dempere fant de mellom 150 og 450 dempere per time med tale. Prince et al. (1982) skiller mellom dempere som påvirker setningsinnholdet ('approximators') og dempere som påvirker forholdet mellom taleren og setningsinnholdet ('shields'). *Approximators* sier noe om grader av

medlemskap i en kategori (semantikk), mens *shields* sier noe om talerens forpliktelse til setningsinnholdet (pragmatikk) (Prince et al., 1982, s. 11).

Kategorien som Prince et al. referer til som *shields* er den som kommer nærmest Fretheims ego-dempere, særlig underkategorien *plausibility shields* som omfatter dempere som uttrykker ulike grader av tvil knyttet til setningsinnholdet (Prince et al., 1982, s. 11). Prince et al. har derimot ingen kategori som ligner Fretheims alter-dempere og sier noe om forholdet mellom taler og mottaker. Dette forholdet er riktignok nevnt i flere andre studier, for eksempel nevner Heggelund (1981, s. 138) hvordan taleren ved å bruke dempende uttrykk viser at vedkommende forstår mottakerens situasjon. Vi finner også referanser til forholdet mellom taler og mottaker i, for eksempel, Hüblers (1983) studie av dempere, samt Holmes (1982) studie av epistemisk modalitet, men det er ikke fullt ut integrert som en egen kategori på samme måte som i Fretheims studie. En kategori som minner om Fretheims alter-dempere finner vi i klassifiseringen av dempende strategier fra Hyland (1996, 1998). Hylands rammeverk var basert på et 75000-ords korpus satt sammen av 26 vitenskapelige artikler innenfor feltet molekylærbiologi (Hyland, 1996, s. 434). I sitt rammeverk, skiller Hyland mellom innholdsorienterte ('content-oriented') dempere og leserorienterte ('reader-oriented') dempere, der førstnevnte sier noe om forholdet mellom påstandsinholdet og virkeligheten den beskriver (Hyland, 1996, s. 436, 439), mens leserorienterte dempere påvirker det interaksjonelle aspektet ved påstanden (Hyland, 1996, s. 446). Johansen (2020a) baserer sine mottakerorienterte ('hearer-oriented') dempere på Hylands leserorienterte dempere og Fretheims alter-dempere.

2.3 Demping i studier av pragmatiske partikler

Mesteparten av forskningen på demping i norsk er i tråd med en annen, parallell, internasjonal trend som utviklet seg fra 1980-tallet og utover der enkeltord og -uttrykk stod i fokus. I den engelskspråklige litteraturen fokuserte disse studiene gjerne på funksjonene til enkelte ord og uttrykk i et samtaleperspektiv, for eksempel Aijmer (1984) og Beeching (2016); på tvers av kjønn, for eksempel Holmes (1986); i enkelte regionale varianter av engelsk, for eksempel Farr og O'Keefe (2002); og i innlærerengelsk, for eksempel Baumgarten og House (2010) og Aijmer (2011).

I norsk har denne typen studier dreid seg om pragmatiske partikler¹ som er en særegen gruppe ord i flere germanske språk deriblant norsk. (Se Borthen,

1. Begrepet pragmatisk partikkel er her forstått som «leksikalske pragmatiske markører som

2018; Borthen et al., 2021 og Svennevig, 2023 for en omfattende oversikt over studier av norske partikler.) Disse studiene har gjerne undersøkt egenskapene til ulike partikler og sett demping som en del av partikkelens semantikk, i.e., den lingvistiske kodede meningen, eller en av deres pragmatiske funksjoner. Et flertall av disse studiene hører hjemme i den kognitive pragmatiske tradisjonen og bruker relevanteori (Sperber & Wilson, 1995) som teoretisk rammeverk, for eksempel Borthen (2014), Borthen og Knudsen (2014), Søfteland og Borthen (2018) og Fretheim (2018) og (2019). Mange av studiene har hatt som hovedmål å gi en fullstendig semantisk beskrivelse av ulike partikler (Unger, 2018, s. 331) eller å forbedre eksisterende beskrivelser basert på undersøkelser i korpusdata, som Berthelin og Borthens (2019) undersøkelse av de semantiske og pragmatiske egenskapene til *jo*.

Det finnes også eksempler på studier av norske partikler fra et mer diskursorientert perspektiv. (Se Svennevig, 2023 for eksempler på samtaleanalytiske studier.) Opsahl og Svennevig (2007) så på ulike funksjoner av *bare* som pragmatisk partikkel i to samtalekorpus for å få bedre innsikt i *bare* som samtalepartikkel og dets dempende og forsterkende bruksmåter. Andre studier har sett på de dempende, forsterkende og tekstbindende funksjonene til *liksom*, sammenlignet med det engelske *like* i ungdomsspråk (Hasund, 2003) og partiklene *bare*, *liksom* og *sånn* som dempere, fokusmarkører og fylldord i samtalekorpus (Hasund et al., 2012).

2.4 Korpusbaserte studier av dempere

Flere av studiene av pragmatiske partikler baserer seg på eksempler fra korpusdata. Felles for disse korpusbaserte studiene er at de tar utgangspunkt i leksikalske ord og uttrykk som kan utøve en pragmatisk funksjon og søker etter disse i korpusmateriale. En fordel med denne fremgangsmåten er at man kan studere mange tilfeller av det utvalgte ordet/uttrykket i en autentisk kommunikativ kontekst og dermed fange opp multifunksjonaliteten til ordet/uttrykket (Aijmer, 2018, s. 556-557). En studie av demping i norsk som ikke faller inn i kategorien for studier av pragmatiske partikler, men som også bruker korpusdata er Vold (2006). Vold (2006) så på demping i form av epistemiske modalitetsmarkører, altså leksikalske og/eller grammatikalske enheter som sier noe om sannhetsverdien til en proposisjon, i norske, engelske og franske forsk-

har som funksjon å si noe om hvordan samtaledeltakerne forholder seg (eller er forventet å forholde seg) til det grunnleggende proposisjonelle innholdet i ytringen, eller hvordan det proposisjonelle innholdet relaterer seg til de antagelsene samtaledeltakerne har (eller antas å ha) om verden» (Borthen 2018, s. 227).

ningsartikler innenfor disiplinene medisin og lingvistik. For å finne de dempende uttrykkene som skulle sammenlignes på tvers av språk og disiplin, brukte Vold frekvenslister fra et pilotkorpus bestående av 30 artikler i tillegg til å legge til noen ytterligere uttrykk som ikke forekom i frekvenslistene (Vold 2006, s. 68). På norsk var *kan*, *kanskje*, *trolig*, *tyde på* blant ordene som ble sammenlignet. Resultatene fra studien viste at norsktalende og engelsktalende forskere bruke signifikant flere av de undersøkte uttrykkene enn de fransktalende forskerne, uavhengig av fagfelt og kjønn.

En utfordring knyttet til bruk av korpus for å studere lingvistiske fenomener generelt, er at korpus kan ses på som utelukkende en samling av tekstfiler og dermed egentlig bare kan gi informasjon om frekvensen av et fenomen i et gitt datamateriale, altså hvor ofte et ord eller en grammatisk konstruksjon forekommer i materialet (Gries, 2009). Korpus blir derfor ofte brukt i kvantitative studier der ordet eller det man søker etter ses på i veldig begrenset kontekst, gjerne bare noen få ord til høyre og venstre for søkeordet, såkalt «vertikal lesing» (Rühlemann & Aijmer, 2015, s. 4). Pragmatikken, på den andre siden, har blitt beskrevet som «studiet av språk i kontekst» (Huang, 2017, s. 1), og fenomenet man studerer blir gjerne forstått i lys av både lingvistisk og sosial kontekst. På grunn av denne avhengigheten av kontekst, er pragmatiske studier ofte kvalitative og karakteriseres av «horisontal lesing» der man tar større hensyn til det som kommer før og etter (Rühlemann & Aijmer, 2015, s. 4).

Siden demping er en pragmatisk funksjon og korpus først og fremst egner seg best til å søke etter former (Flöck & Geluykens, 2015, s. 9), har de fleste korpuspragmatiske studiene av demping brukt metoder der man nettopp tar utgangspunkt i ord/uttrykk og søker etter disse i korpus. Ulempen med denne typen fremgangsmåter er at man kan gå glipp av andre eller nye former som realiserer den pragmatiske funksjonen. Dette er spesielt relevant i studier av demping da denne funksjonen kan uttrykkes gjennom utallige lingvistiske former som kan opptre i forfeltet, midtfeltet og slutfeltet av en setning. Det faktum at fremgangsmåter som hører til i form-til-funksjon-kategorien ikke fanger opp flere realiseringer av en pragmatisk funksjon har vært beskrevet som en av svakhetene ved denne typen metoder (Aijmer & Rühlemann, 2015; O’Keeffe, 2018, s. 588).

3 Data og metode

For å undersøke hvordan lingvistisk demping kan komme til uttrykk i norsk dagligtale, uten å begrense seg til noen forutbestemte ord og uttrykk, ble det

brukt en fremgangsmåte som tar utgangspunkt i demping som pragmatisk funksjon. Johansen (2019, 2020b) utforsket en metode for å finne dempende strategier i korpusdata der hensikten var å omgå behovet for å ta utgangspunkt i forutbestemte former og dermed unngå at andre ord og uttrykk med dempende funksjon forble uoppdaget. Metoden innebar å søke etter noe som kjennetegnet en bestemt type situasjoner der det er sannsynlig at dempende strategier vil forekomme. Et slikt kjennetegn ('probe') kan for eksempel være et ord, en sammensetning av flere ord eller en eller flere POS-tager² som brukes til å finne andre elementer som kan være vanskelige å komme til på andre måter (Hunston, 2002, s. 66). Bakgrunnen for kjennetegnet som ble valgt i denne studien var at forskning har vist at dempende ord og uttrykk i samtaler ofte blir brukt av høflighetshensyn (Nikula, 1997). Samtaler er samarbeid (Svennevig, 2009) og det er sannsynlig at talere vil bruke dempende strategier for å opprettholde en god relasjon til den de snakker med samtidig som man får formidlet det man ønsker. Selv om mottakerens reaksjon vil være avgjørende for om dempingen er vellykket i det kommunikative samarbeidet, tar denne studien kun for seg talerens forsøk på å dempe sitt utsagn, altså de lingvistiske signalene taleren sender til mottakeren om hvordan han/hun skal forholde seg til det som blir sagt, og ikke mottakerens eventuelle respons.

For å finne dempende strategier ble dermed den koordinerende adversative konjunksjonen *men* brukt som kjennetegn. *Men* kan blant annet uttrykke kontrast, uenighet eller et ønske om å moderere noe eller motsi noe som er blitt sagt tidligere (Blakemore, 1989; Faarlund et al. 1997, s. 1138). Å uttrykke uenighet eller noe som står i motsetning til noe annet kan oppleves som ansiktstruende og i slike situasjoner kan dempende uttrykk nettopp dempe denne trusselen (Brown & Levinson, 1987 s. 66). Ordet *men* ble brukt som søkeord i tre talespråkkorpus og det følgende utsagnet ble manuelt undersøkt for å lokalisere eventuelle dempende uttrykk. Det var altså ikke forekomster av *men* som ble undersøkt, men eventuelle dempende strategier brukt i samme utsagn som *men* som en følge av den ansiktstruende handlingen, slik som *jo, da, vel og vil jeg tro* i eksempel (1).

- 1) Ja **men** det er *jo* # det er *jo* mange dannede mennesker som bor der *da vel vil jeg tro*
(NoTa, 102><who_avfile 101-102, nr. 1055)

2. Forkortelsen *POS-tag* står for *Part-Of-Speech-tag* og beskriver prosessen der ord i et korpus merkes med f.eks. grammatisk informasjon som ordklasse.

Andre mulige kjennetegn ved ansiktstruende situasjoner ble også utprøvd (se Johansen 2020b s. 74 – 92), men *men* ble valgt av syntaktiske, semantiske og stilistiske grunner. Fra et syntaktisk perspektiv, kan *men* lett kombineres med andre uttrykk og formuleringer. I muntlig språk blir *men* ofte fonetisk redusert, noe som åpner for at det kan etterfølges av mange ulike konstruksjoner. *Men* har også begrenset grad av polysemi, som gjør det lettere å identifisere de tilfellene der det faktisk blir brukt til å uttrykke noe som kan være potensielt ansiktstruende. *Men* er også et ord som forekommer ofte i talespråk og som er relativt stilistisk nøytralt, i motsetning til for eksempel *imidlertid*, som kan sies å ha samme funksjon, men som sjelden forekommer i uformelt talespråk. Til tross for at *men* forekom sammen med en rekke dempende strategier og på denne måten kan sies å være vellykket som et kjennetegn på situasjoner der slike strategier forekommer, er det viktig å understreke at denne fremgangsmåten ikke fanger opp alle realiseringer av den pragmatiske funksjonen demping. Den gir likevel et bedre innblikk i hvilke strategier som brukes i uformelle talesituasjoner sammenlignet med tidligere studier av dempere som kun har sett på utvalgte pragmatiske partikler.

Siden det kan være vanskelig å bestemme hva i et utsagn som har en dempende effekt (Stenström, 1994), ble alle ord og uttrykk forsøkt kryssjekket mot eksisterende norsk og engelskspråklig litteratur om demping. Hvis et ord/uttrykk så ut til å uttrykke demping, ble det søkt etter støtte for dette i litteraturen (Johansen, 2020b s. 54). Alle ord og uttrykk som kunne virke som om de hadde en dempende effekt ble analysert, også de som det ikke fantes støtte for i ordbøker eller annen eksisterende litteratur. Prosessen med å konsultere eksisterende litteratur var først og fremst ment for å unngå og lene seg på språklig intuisjon alene og som en kvalitetskontroll av uttrykkene som dukket opp i materialet, ikke for å ekskludere noen uttrykk.

Data fra tre eksisterende talespråkkorpus tilgjengelig fra Tekstlaboratoriets³ sider ble benyttet i studien; Norsk talespråkkorpus (NoTa), Nordisk dialektkorpus (Johannessen et al., 2009) og BigBrother-korpuset. Fra NoTa og Nordisk dialektkorpus ble kun delene bestående av uformelle samtaler benyttet. I NoTa utgjør denne delen ca. 675.000 ord og i den norske delen av Nordisk dialektkorpus utgjør den ca. 1,2 millioner ord. BigBrother-korpuset består av transkriberte samtaler fra den første sesongen av realityprogrammet BigBrother, og ble brukt i sin helhet. Korpuset består av ca. 440.000 ord.

3. Nå Humits ressurskatalog.

Etter først å ha gjennomført en vellykket pilotstudie for å sjekke at dempende strategier forekom i utsagn med *men* (Johansen 2020b), ble totalt 800 tilfeldige tilfeller av *men* hentet ut fra de tre korpusene. Av disse ble 582 tilfeller definert som kontrastive, ved at de uttrykte en brutt forventning, motsetning, uenighet eller modifisering eller begrensning av noe som var uttrykt tidligere, og 60 % av disse ble etterfulgt av ett eller flere dempende uttrykk innenfor det samme utsagnet. Dette ga totalt 610 dempende ord og uttrykk.

Siden den dempende funksjonen kan realiseres på mange ulike måter, ble ordene og uttrykkene forsøkt gruppert for å finne eventuelle mønstre. De ulike gruppene er basert på en blanding av både syntaktiske, semantiske og pragmatiske kriterier og flere av ordene/uttrykkene kunne blitt plassert i flere grupper. Et eksempel er *vet du/du vet* som i tabell 1 står sammen med pragmatiske partikler, men som også kunne stått i gruppen for kognitive uttrykk. Grunnen til at *vet du/du vet* her blir beskrevet som en pragmatisk partikkel er at slike partikler også kan omfatte flerordsuttrykk så lenge de er, eller er på vei til å bli, leksikalisert og få en ny spesifikk betydning (Borthen, 2018 s. 228). Det er verdt å understreke at grupperingen som foreslås her og som presenteres i kapittel 4.1 ikke er et forsøk på å klassifisere dempende uttrykk basert på funksjon på samme måte som Prince et al. (1982) og andre, men er gjort for å kunne beskrive dem på en systematisk måte i lys av eksisterende litteratur. En diskusjon av uttrykkenes funksjon og hvorvidt de påvirker setningsinnholdet, forholdet mellom taler og utsagn eller forholdet mellom taler og mottaker presenteres i kapittel 4.2.

4 Resultater og diskusjon

I kapittel 4.1 presenteres ordene og uttrykkene (formene) som korpusundersøkelsen resulterte i. I kapittel 4.2 og tilhørende underkapitler diskuteres hvordan disse formene ble brukt til å uttrykke demping (funksjonene) illustrert med eksempler fra datamaterialet.

4.1 Former

Søket ga totalt 610 uttrykk (token) og de ulike uttrykkene (typene) er presentert i tabell 1. Blant disse var det eksempler på pragmatiske partikler, modale uttrykk, minimerende uttrykk, vage uttrykk og kognitive uttrykk, samt diverse andre uttrykk eller kombinasjoner av uttrykk. Tabell 1 viser en oversikt over hvilke ord og uttrykk som søket resulterte i.

Tabell 1 Ord og uttrykk brukt i dempende funksjon etter men i NoTa, Nordisk dialektkorpus og BigBrother-korpuset.

Grupper av uttrykk	Forekomster i korpusmaterialet
Pragmatiske partikler	<i>jo, da, bare, liksom/lissom, vel, nok, visst, si</i> <i>vet du / du vet / veit du / det vet du, vet, på en måte / på måte, ikke sant</i>
Modale uttrykk	<i>sikkert, kanskje, antakelig</i> <i>kunne, må/måtte</i> <i>det virker (som)</i>
Minimerende uttrykk	<i>Litt, liten, lille, litt (sånn), lite grann, ikke så, ikke så mye, ikke stort mer, til en viss grad, nesten, ikke helt, ikke noe særlig, så å si</i>
Vage uttrykk	<i>Ting/tingene, andre ting, dusteting, mellomting, noe greier, hele greia, folk, folk jeg har snakka med, noe, man, en, det meste, en god del, ditten og datten, et eller annet, en plass, rundt omkring, her og der, folk tror, noe (annet, særlig, spesielt, etc.), noen (andre, sånne, mennesker, etc.), den der, det / den / han derre, sånn / sånt / sånne, sånn (kvote, voldsomt) og sånn / og sånt, og alt sammen, og alt mulig, eller sånt noe, eller noe sånn, eller noe sånt noe, eller, eller andre ting, eller noe, sånn utenriksk- et eller annet</i>
Kognitive uttrykk	<i>jeg tror / jeg trur /trur, tror jeg / trur jeg, jeg trudde, jeg tror ikke, trur ikke det, vil jeg tru / vil jeg tro, jeg synes / jeg syns / syns, syns jeg, jeg s-, tenker jeg, jeg tenkte, kan jeg tenke meg, jeg vet ikke / jeg vet ikke jeg, jeg føler / følte jeg, jeg mener, har jeg tenkt på i ettertid i hvert fall</i>
Diverse	<i>Holdt jeg på å si / holdt jeg på si, det vil ikke si, jeg vil ikke si, kan du si, for å si det sånn, la oss si, var det, gjorde du det da, har de det da, eller, i det store og det hele, i og for seg, for så vidt, for meg, når det er sånn, spesielt, for en gutt, det viste seg, det lønner seg ikke, heller, uansett, for eksempel, ganske, gjerne, hva heter det igjen da, ja ja, det er ikke noe man kan gjøre med det, det som er at, egentlig,</i>

Mange av de dempende ordene og uttrykkene tilhørte gruppen som har blitt beskrevet som pragmatiske partikler. Denne gruppen omfatter i hovedsak ord og uttrykk som i litteraturen har blitt definert som leksikalske pragmatiske markører, altså markører som sier noe om hvordan partene i en samtale forholder seg til det som blir sagt, eller hvordan det som blir sagt forholder seg til partenes antagelser om verden (Borthen, 2018, s. 227). Pragmatiske partikler er gjerne definert som «små ubøyelige, trykklette ord med en avbleket, «'lett' semantikk sammenlignet med sine mer 'betydningsfulle' historiske opphav» (Borthen, 2018, s. 228), men, som Borthen påpeker, utelukker en slik definisjon i utgangspunktet flerordsuttrykk som deler mange av de samme egenskapene som partiklene til tross for at de har en mer kompleks form. Uttrykk som *vet*

du, på en måte og ikke sant kan være eksempler på flerordsuttrykk som har spesielle leksikaliserte betydninger og som kan være trykklette på samme måte som partikler. Jeg har derfor valgt å beskrive både de «tradisjonelle» partiklene, samt enkelte flerordsuttrykk under denne overskriften.

De *modale uttrykkene* som ble brukt til å uttrykke demping her var i hovedsak modale hjelpeverb og adverb, men også uttrykket *det virker (som)*. Epistemisk modalitet overlapper i stor grad med demping, men kan forstås som et noe bredere konsept da det omfatter alt som befinner seg et sted mellom sant og usant (Hasselgård, 2015). Uttrykk for epistemisk modalitet kan derfor indikere både høy og lav grad av sikkerhet på vegne av taleren, men det er først og fremst uttrykk for usikkerhet som er relevant i denne sammenhengen. Å uttrykke usikkerhet vedrørende sannheten til innholdet i et utsagn kan ha en dempende effekt (Coates, 1987 s. 112).

Gruppen som er kalt *minimerende uttrykk* omfatter adjektiv og adverb, samt diverse uttrykk som beskriver noe som mindre enn det er eller reduserer kraften til en handling. Adverbene i denne gruppen er typiske gradsadverber (Faarlund et al., 1997, s. 806) som sier noe om intensiteten eller grad ved en verbal handling. Slike uttrykk kan bidra til å svekke kraften, betydningen eller verdien til en verbal handling og på denne måten dempe utsagnet.

Vagt språk er et fenomen som på samme måte som modalitet overlapper med demping. Vagt språk er særlig typisk for talespråk, spesielt uformelle samtaler, og kan komme til uttrykk på forskjellige måter. Her omfatter denne gruppen først og fremst substantiv som *ting* og *greier*, pronomen som *noe* og *sånn* og ubestemte tilføyelser som *og sånn* og *eller noe*.

Gruppen *kognitive uttrykk* har til felles at de uttrykker en form for mental prosess, tanker eller oppfatninger på vegne av taleren. Eksempler på demping ved bruk av slike ord og uttrykk i materialet var personlig pronomen etterfulgt av kognitive verb som *tro*, *føle* og *tenke*. Disse strukturene kan være en del av den grammatiske strukturen, men også opptre parentetisk utenfor strukturen.

I tillegg til gruppene som er beskrevet over var det en rekke andre ord og uttrykk som ble brukt med dempende effekt, men som var vanskelig å beskrive under en felles overskrift. De fleste av disse uttrykkene forekom også relativt sjeldent i datamaterialet. Noen av uttrykkene hadde likevel noen fellestrekk, for eksempel inneholdt flere av dem verbet *si*. Noen uttrykk, som *holdt jeg på å si* og *for å si det sånn*, er på vei til å bli semantisk bleket og til å miste sin opprinnelige mening på samme måte som andre pragmatiske flerordsuttrykk, men har ikke kommet like langt som for eksempel *ikke sant* og har derfor ikke blitt inkludert i gruppen *pragmatiske partikler* her.

4.2 Funksjoner

I dette kapitlet gis det eksempler på hvordan de mest frekvente av formene presentert i kapittel 4.1 ble brukt til å dempe talernes utsagn på ulike måter.

4.2.1 Pragmatiske partikler

En partikkel som ofte fungerte som en demper i datamaterialet var *jo*. Tidligere studier har vist at *jo* ofte blir brukt for å indikere at innholdet i proposisjonen er kjent for samtalepartene (Borthen 2014, p. 271) og at innholdet er noe det er konsensus om (Andvik, 1992, 61, 85). I eksempel (2), snakker deltakerne om kvaliteten på en drikkeflaske. Taleren mener at flasken lekker og er av dårlig kvalitet og ved å bruke *jo* inviterer hun mottakeren til å være enig i beskrivelsen.

- 2) Ja, men du det der fungerer ikke som den andre det er det lekker *jo* herfra også det er *jo* dårlig kvalitet [...]
(BigBrother Anette <who_avfile 32, nr. 100)

Ved å signalisere at taleren og mottakeren har noe til felles, kan en negativ effekt av utsagnet dempes. Taleren signaliserer at innholdet i proposisjonen er noe både taleren og mottakeren allerede vet og at det dermed ikke er kontroversielt (Borthen, 2014, s. 271). *Jo* kan på denne måten bidra til å bringe partene nærmere hverandre (Aijmer 1996, s. 399, 402). I slike eksempler kan *jo* beskrives som en alter-demper (Fretheim, 1981), altså en mottakerorientert demper (Johansen, 2020a). Å appellere til mottakeren og vise til en felles forståelse er også en positiv høflighetsstrategi (Brown & Levinson, 1987, s. 182) der taleren viser at taler og mottaker har et felles ønske, noe som kan gjøre et utsagn mindre truende.

En annen frekvent partikkel var *liksom*. Hasund (2003) har vist at *liksom* kan ha mange funksjoner i uformell dagligtale. *Liksom* kan dempe hele eller deler av et utsagn på flere måter. Når *liksom* forekommer i midtfeltet, kan det signalisere at noe er et estimat, særlig foran tall. Denne bruken av *liksom* faller inn under kategorien *approximators* i Prince et al. (1982) sitt system der denne typen dempere indikerer at det som beskrives er lik, men ikke identisk en prototypisk situasjon (Prince et al., 1982, s. 11). I slike tilfeller påvirker *liksom* innholdet i proposisjonen og ikke forholdet mellom taler og proposisjonen eller taler og mottaker.

Dersom *liksom* brukes til å innlede eller avslutte et utsagn, kan det moderere en trussel mot mottakerens ansikt, uttrykke usikkerhet på vegne av taleren, eller redusere talerens forpliktelse overfor utsagnet. Dempere som sier noe om for-

holdet mellom taler og innholdet i utsagnet er de som Prince et al. (1982) klassifiserer som *shields*. Slike dempere bidrar til å beskytte taleren fra å holdes ansvarlig for utsagnet. I eksempel (3) forekommer *liksom* sist i utsagnet og indikerer at taleren er usikker på innholdet eller måten utsagnet ble formulert på.

- 3) men [...] en gutt vil veldig gjerne at resultatet skal bare det skal bare være der # men e men å gå mere inn på det det er ikke noe aktuelt *liksom* (BigBrother, Rodney<who_avfile 16, nr. 32)

Vet du / du vet er et eksempel på et flerordsuttrykk som deler flere av egenskapene til de mer tradisjonelle partiklene fra korpusmaterialet. *Vet du / du vet* kan utføre noen av de samme funksjonene som *jo* og blir ofte brukt som en mottakerorientert demper som signaliserer at taler og mottaker har noe til felles og at innholdet i proposisjonen er noe som allerede er kjent, som i eksempel (4).

- 4) men *du vet* det v- var nå var nå sånn det gammeldags vintrene var før da du kommer da i hu det du òg (Nordisk dialektkorpus, gauldal_04gk<who_avfile gauldal_03gm-04gk, nr. 421)

Beeching (2016) har sett på bruken av den engelske pragmatiske markøren *you know* og hvilke funksjoner denne kan ha i muntlig språk. Hun oppsummerer seks hovedfunksjoner hvorav fem kan beskrives som dempende. Ifølge Beeching (2016, s. 97 -) brukes *you know* ofte for å appellere til delt kunnskap, invitere mottakeren til å samkonstruere mening, eller å invitere mottakeren til å bidra til å finne riktig ord. Dette er funksjoner som *du vet / vet du* også kan utføre, men *you know* er i større grad pragmatikalisert enn *du vet / vet du*, det vil si at *you know* nærmest har fått en utelukkende metakommunikativ interaksjonell betydning (Frank-Job, 2006, s. 361).

På samme måte som *jo* og *du vet / vet du* kan ikke *sant* brukes som en alterdemper. Den er mottakerrettet, men der *jo* og særlig *du vet* signaliserer at innholdet i proposisjonen allerede er kjent, søker ikke *sant* en mer aktiv bekreftelse fra mottakeren (Svennevig 2008, s. 127, 131-133). Ved å legge til ikke *sant*, særlig med en lett stigende intonasjon, som i eksempel (5), kan taleren søke å bekrefte at innholdet i proposisjonen er tilstrekkelig forklart (Hübler 1983, s.

97) og invitere mottakeren inn i samtalen som en positiv høflighetsstrategi (Brown & Levinson 1987, s. 101).

- 5) og så kommer jeg i hug denne dere trappa opp til ja opp til dere au for så vidt men den opp til bokhandelen hos Løken *ikke sant*
(Nordisk dialektkorpus, kirkenaer_08gk><who_avfile kirkenaer_04gk-08gk, nr. 746)

4.2.2 Modale uttrykk

De modale uttrykkene som forekom i korpusene dempet forholdet mellom taler og utsagn på den måten at de uttrykte usikkerhet på talerens vegne overfor proposisjonen. Et eksempel på et modalt adverb som ble brukt til å dempe et utsagn er *kanskje*. *Kanskje* uttrykker mulighet og dermed en viss grad av usikkerhet.

- 6) [...] men han har vel *kanskje* plass til båten på småbåthavna?
(Nordisk dialektkorpus, bud_02uk><who_avfile bud_01um-02uk, nr. 607)

Kanskje i eksempel (6) uttrykker usikkerhet rundt sannhetsverdien til innholdet på vegne av taleren. Denne usikkerheten forsterkes av at *kanskje* forekommer sammen med den pragmatiske partikkelen *vel* som både kan uttrykke reservasjon knyttet til innholdet i utsagnet (Aijmer, 1997, 2015) og fungere på samme måte som et spørsmål og dermed søke bekreftelse hos mottakeren (Fretheim, 1981, s. 87-88).

4.2.3 Minimerende uttrykk

Minimerende uttrykk ble ofte brukt for å distansere taleren fra utsagnet, en strategi som kan ses på som en form for negativ høflighetsstrategi (Brown & Levinson 1987, s. 317). På samme måte som ved bruk av kognitive uttrykk som *jeg føler* eller *jeg tror*, ble særlig minimiserende adverb brukt til å redusere eller bagatellisere en mening eller et standpunkt på vegne av taleren overfor utsagnet. Noe lignende er også funnet i en studie av elevtekster fra videregående skole der uttrykk som nedskalerte intensiteten til en verbal handling, ('downtoners'), ofte ble brukt for å tone ned forfatterens meningsyttringer (Thomson, 2020).

Blant de minimiserende uttrykkene i denne studien var *litt* blant de mest frekvente. Adverb som *litt* blir ofte brukt for å minimere kraften av verbet og dermed effekten av utsagnet (Quirk et al., 1972, s. 452-453). I slike tilfeller kan den beskrives som å ha en dempende effekt på innholdet i proposisjonen og

dermed klassifiseres som en form for *approximator* (Prince et al., 1982). Hensikten ved å bruke *litt* som demper kan riktignok være å bidra til å gjøre en mening mindre kategorisk og beskytte taleren fra eventuell kritikk, som i eksempel (7), noe som gjør at den også kan ses på som tilhørende i kategorien *shields* (Prince et al., 1982).

7) Ja_ visst men det er det er e

jeg liker meg ikke på Finnsnes det e synes det # e det er *litt* e v- har nå *litt* med kanskje med veien å gjøre òg veit du han er *litt* mer # krokete og *litt* nå dårligere e

(Nordisk dialektkorpus, lavangen_03gm><who_avfile lavangen_03gm-04gk, nr. 459)

I eksempel (7) uttrykker taleren først en mening om Finnsnes som deretter modereres noe. Ved å bruke *litt* indikerer taleren at en mulig forklaring på at han ikke liker Finnsnes har med kvaliteten på veien å gjøre og at den kan beskrives som både noe krokete og dårlig. Ved å bruke *kanskje* i tillegg signaliserer taleren at kvaliteten på veien ikke nødvendigvis er (hele) grunnen. Taleren appellerer også til mottakeren ved å bruke *veit du* for å indikere at beskrivelsen av veien er noe også mottakeren burde kjenne til og være enig i.

4.2.4 Vage uttrykk

Vagt språk kan både brukes til å påvirke setningsinnholdet, forholdet mellom taler og utsagn og forholdet mellom taler og mottaker. Det kan signalisere omtrentlighet, indikere at informasjon er kjent mellom taler og mottaker eller for å gjøre utsagn mindre direkte og mindre ansiktstruende (O’Keeffe et al., 2007, s. 177). Andersen (2010) påpeker at bruken av vage uttrykk kan ha flere årsaker, for eksempel kan det være at taleren ikke ønsker å oppgi mer informasjon enn nødvendig i situasjonen eller vil unngå å virke pedantisk av høflighetshensyn. Det kan også være at taleren ikke har nok informasjon til å uttrykke seg mer presist og dermed kan den vage formuleringen være et uttrykk for usikkerhet (Clemen, 1997, s. 240-241).

Sånn forekom også ofte som determinativ i datamaterialet. På samme måte som *liksom* kan *sånn* både signalisere tilnærming og unøyaktighet (Lie, 2008 s. 81). Som demper blir *sånn* ofte brukt for å uttrykke usikkerhet på vegne av taleren, enten knyttet til det proposisjonelle innholdet eller til måten utsagnet er formulert på (Hasund et al., 2012). *Sånn* kan også fungere som det Prince et al. (1982) kaller for *adaptor*, som er en underkategori av *approximators*, og

signaliserer at begrepet som taleren bruker ikke nødvendigvis er helt presist eller korrekt (Prince et al., 1982, s. 9). I eksempel (8) signaliserer *sånn* at *rack*, som ikke er et norsk ord, kanskje ikke er det riktige eller mest egnede ordet å bruke.

- 8) så nå er det gone men e # nå- e det vi da bruker er helt søplete gammelt
sånn lite rack
 (NoTa, 079><who_avfile 079-080, nr. 1171)

Sånn kan også fungere på samme måte som *bare* og signalisere at man gjengir et tidligere utsagn (Opsahl & Svennevig, 2007). Når *sånn* blir brukt på denne måten, kan det signalisere en viss grad av usikkerhet knyttet til om sitatet er ordrett gjengitt.

- 9) han er sånn ... * nei nei nei men det er litt han andre var *sånn* nei vi vil ikke det vi vil noe annet
 (NoTa, 030><who_avfile 029-030, nr. 995)

Bruk av vage ord og uttrykk kan også bidra til å skyve ansvaret for innholdet i utsagnet over på andre personer eller en ukjent avsender, som for eksempel *eldre folk jeg har snakka med* i eksempel (10). Å flytte ansvaret for innholdet i utsagnet er en type strategi som Prince et al. betegner som *attribution shields*, hvor man beskytter seg selv ved å legge ansvaret for utsagnet over på en annen kjent eller ukjent kilde.

- 10) nei men # ok det er ikke sånn det er for meg da men jeg kan gi deg et eksempel men det er ikke sånn det er for meg # men # jeg kan gi deg et annet eksempel som jeg har opplevd andre har # i_hvert_fall *eldre folk som jeg snakka* med ## om å sånn forhold og sånn så har de sagt [...]
 (BigBrother, Lars_Joakim><who_avfile 47, nr. 163)

Ubestemte tilføyelser som *og sånn* eller *eller sånn* forekommer gjerne til slutt i et utsagn og kan ha noe av den samme funksjonen som vage substantiv som *ting* og *greier*, men mens substantivene gjerne erstatter en mer presis substantivfrase i den grammatikalske strukturen, forlenger tilføyelsene allerede grammatikalske komplette setninger (Overstreet, 1999, s. 3). Som dempere kan slike uttrykk gjøre et utsagn vagere ved å indikere at substantivfrasen som

brukes referer til noe som er en del av en større gruppe med ting eller at substantivfrasen ikke skal tolkes så bokstavelig (Andersen 2010, s. 38, 43).

- 11) så e # men det er lissom bare ei sånn em eftastund *eller noe sånt noe* og til utpå kveld # ja
(Nordisk dialektkorpus, roemskog_04gk><who_avfile roemskog_03gm-04gk, nr. 774)

I eksempel (11) signaliserer tilføyelsen *eller noe sånt noe* at tidsbestemmelsen *eftastund* ikke er helt presis, men en indikasjon på hvor lenge taleren skal være på et bestemt geografisk sted og fungerer derfor som en *approximator adaptor* (Prince et al., 1982, s. 9).

Vage tilføyelser kan også være en måte å appellere til mottakeren og indikere at taler og mottaker deler kunnskap eller erfaringer. Studier av engelsk har vist at tilføyelser av denne typen ofte opptrer sammen med andre åpenbare alter-dempere som *you know* som støtter argumentet for at taleren bruker slike tilføyelser for å understreke delt kunnskap og erfaringer (Overstreet, 1999, s. 75-76).

4.2.5 Kognitive uttrykk

Disse strukturene kan, som nevnt, være en del av den grammatiske strukturen, men også opptre parentetisk utenfor strukturen som for eksempel *tror jeg* i eksempel (12). Slike uttrykk er ofte talerorienterte ego-dempere.

- 12) nei # men dette ha- dette har vært en trend ei stund nå *tror jeg* fordi at em vi ser det samme oppi # oppi Sjøk
(NoTa, 067><who_avfile 067-068, nr. 822)

Kognitive verb som *tenke* og *føle* kan brukes for å redusere en påstand til en tanke eller en følelse og gjøre den mindre bastant og dermed mindre truende. Dersom taleren uttrykker en mening som ikke er i tråd med mottakerens mening, risikerer taleren å true både sitt eget og mottakerens ansikt (Brown & Levinson 1987, s. 66). Taleren beskytter sitt eget ansikt ved å uttrykke seg mindre kategorisk og reduserer muligheten for å bli anklaget for å ta feil.

Ved å bruke verbet *tro* uttrykker man usikkerhet rundt innholdet i proposisjonen på samme måte som for eksempel ved bruk av modale uttrykk. Uttrykk med *tro* kan også tilføyes til slutt syntaktisk på samme måte som *og sånn* for å

minimere kraften til utsagnet, slik som *vil jeg tro* sammen med *vel* og *da* i eksempel (13).

- 13) ja men det er jo # det er jo mange dannede mennesker som bor der da vel
vil jeg tro
 (NoTa, 102><who_avfile 101-102, nr. 1055)

4.2.6 Diverse andre uttrykk

I gruppen *diverse* var det i hovedsak uttrykk som forekom relativt sjelden i datamaterialet og som ikke like lett lot seg gruppere under en felles overskrift. Det er likevel noen eksempler som er interessante å se nærmere på. Et eksempel er *holdt jeg på å si* som opptrådte som et parentetisk uttrykk som dempet effekten av utsagnet og til en viss grad fratok taleren ansvaret for innholdet i utsagnet som i eksempel (14).

- 14) laughter_ *_laughter_du ja men du forventer jo ikke å se # noen sånne #
holdt jeg på si
 (lommedalen_02uk><who_avfile lommedalen_01um-02uk, nr. 656)

I eksempel (14) forteller den ene taleren at han har sett en M5 på et uvanlig sted og sier at han ble overrasket. I responsen, som er gjengitt her, legger taleren til at det ikke er så rart fordi man ikke burde forvente å se M5 på et slikt sted. *Holdt jeg på å si* her kan både tolkes som en slags moderasjon av hele utsagnet, men også som en indikasjon på at *sånn* er en upresis gjengivelse av det det snakkes om.

I datamaterialet var det også et eksempel på påhengsspørsmål, som gjengitt i eksempel (15). På norsk brukes gjerne *ikke sant* som påhengsspørsmål uavhengig av hva proposisjonen inneholder, men også andre konstruksjoner kan brukes. Slik som *ikke sant*, kan andre former for påhengsspørsmål brukes til å signalisere delt kunnskap mellom taler og mottaker, men også til å søke bekreftelse hos mottakeren for noe i utsagnet (Fraser, 1996, s. 177).

- 15) *ja men ... ja men det var ja men det var dødsbra # alle hadde jo kledd seg ut # det var ingen som kom ikke kledd ut # *var def?*
 (NoTa, 016><who_avfile 015-016, nr. 1111)

Konklusjon

Hensikten med denne studien var å vise hvordan demping kan komme til uttrykk i norsk uformelt språk utover bruken av pragmatiske partikler. Selv om pragmatiske partikler ofte brukes til å dempe utsagn i norsk, viser denne studien at demping kan komme til uttrykk på mange ulike måter og ved hjelp av forskjellige uttrykk og kombinasjoner av disse. Ved å bruke en fremgangsmåte som kan beskrives som funksjon-til-form og dermed unngå å kun studere noen forutbestemte uttrykk som ofte brukes til demping, har studien bidratt til å gi et bredere bilde av demping i norsk talespråk.

Demping er et lingvistisk verktøy som gjør det mulig å kommunisere noe utover et utsagns grunnleggende proposisjonelle innhold. Det kan være informasjon om forholdet mellom taleren og innholdet i utsagnet eller formuleringen av ytringen, eller informasjon om forholdet mellom taler og mottaker. Resultatene av denne studien tyder eksempelvis på at talere uttrykker usikkerhet knyttet til innholdet eller formuleringen av et utsagn ved hjelp av pragmatiske partikler (*vel, nok*), modale uttrykk (*kanskje, det virker (som)*), kognitive uttrykk (*jeg tror*) og vage uttrykk (*sånn*), mens minimerende uttrykk (*litt*) og kognitive uttrykk (*jeg føler*) brukes for å redusere å redusere trusselen mot talerens eget ansikt og distansere taleren fra budskapet. Talere appellerer til mottakeren og signaliserer delt kunnskap ved å bruke pragmatiske partikler (*jo, vet du /du vet*) og vage uttrykk (*og sånn*). Vage uttrykk kan også være en måte å invitere mottakeren til å samskape mening.

Selv om denne studien gir eksempler på hvordan demping kan komme til uttrykk ved å ta utgangspunkt i demping som funksjon og dermed har en nedenfra-og-opp-tilnærming til demping, gir ikke denne studien et fullstendig bilde av hvordan demping kommer til uttrykk i norske uformelle samtaler. Denne studien tar utgangspunkt i dempende strategier som forekommer i potensielt ansiktstruende situasjoner der taleren uttrykker uenighet eller en eller noe som er i motsetning til noe annet ved bruk av ordet *men*. Studien undersøker heller ikke hvorvidt dempingen var vellykket fra et mottakerperspektiv. Videre studier kan demonstrere hvorvidt andre uttrykk brukes i andre situasjoner og hvordan slike forsøk på demping, eventuelt også fravær av demping, blir mottatt. Likevel gir studien et inntrykk av bredden i hvordan lingvistisk demping kommer til uttrykk i slike samtaler.

Referanser

- Aijmer, K. (1984). 'Sort of' and 'Kind of' in English Conversation. *Studia Linguistica*, 38(2), 118–128. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9582.1984.tb00738.x>
- Aijmer, K. (1996). Swedish modal particle in a contrastive perspective. *Language Sciences*, 18(1–2), 393–427. [https://doi.org/10.1016/0388-0001\(96\)00027-7](https://doi.org/10.1016/0388-0001(96)00027-7)
- Aijmer, K. (1997). *I think* - an English modal particle. I T. Swan og O. J. Westvik (Red.), *Modality in Germanic Languages Historical and Comparative Perspectives* (s. 1–47). Mouton de Gruyter.
- Aijmer, K. (2011). Well I'm not sure I think... The use of well by non-native speakers. *International Journal of Corpus Linguistics*, 16(2), 231–254. <https://doi.org/10.1075/ijcl.16.2.04aj>
- Aijmer, K. (2015). The Swedish modal particle väl in a contrastive perspective. I K. Aijmer og H. Hasselgård (Red.), *Cross-linguistic studies at the interface between lexis and grammar. Special issue of Nordic Journal of English Studies*, 14(1), (s. 174–200). <https://doi.org/10.35360/njes.344>
- Aijmer, K. (2018). Corpus pragmatics: From form to function. I A. H. Jucker, K. P. Schneider og W. Bublitz (Red.), *Methods in pragmatics* (s. 555–586). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110424928-022>
- Aijmer K. (2023). Corpus Pragmatics. I Romero-Trillo J. (Red.), *The Cambridge Handbook of Language in Context. Cambridge Handbooks in Language and Linguistics* (s. 289–313). Cambridge University Press.
- Aijmer, K. & Rühlemann, C. (Red). (2015). *Corpus pragmatics: A handbook*. Cambridge University Press.
- Andersen, G. (2010). A Contrastive Approach to Vague Nouns. I G. Kaltenböck, W. Mihatsch og S. Schneider (Red). *New Approaches to Hedging* (s. 35–48). Bingley.
- Andvik, E. E. (1992). *A pragmatic analysis of Norwegian modal particles*. The Summer Institute of Linguistics, The University of Texas, Arlington.
- Baumgarten, N. & House, J. (2010). I Think and I Don't Know in English as Lingua Franca and Native English Discourse. *Journal of Pragmatics: An Interdisciplinary Journal of Language Studies* 42(5), 1184–1200. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2009.09.018>
- Beeching, K. (2016). *Pragmatic markers in British English: meaning in social interaction*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139507110>

- Berthelin, S. R. & Borthen, K. (2019). The semantics and pragmatics of Norwegian sentence-internal *jo*. *Nordic Journal of Linguistics*, 42(1), 3–30. <https://doi.org/10.1017/S0332586519000052>
- Blakemore, D. (1989). Denial and contrast: A relevance theoretic analysis of *but*. *Linguistics and Philosophy*, 12, 15–37. <https://doi.org/10.1007/BF00627397>
- Borthen, K. (2014). Hva betyr ‘da’, da? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 32(2), 257–306.
- Borthen, K. (2018). Store spørsmål om små ord. Innledning til temanummer om pragmatiske partikler i norsk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 36(2), 225–247.
- Borthen, K. & Knudsen, C. S. (2014) Semantiske og pragmatiske aspekter ved trykklett visst. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 32(2), 360–411.
- Borthen, K., Søfteland, Å., Kveen, P. M., Karagjosova, E. & Nøklestad, A. (2021) Finalpartiklar i norske talemål. Ei undersøkning av variasjon knytt til geografi, alder og kjønn. *Maal og Minne*, (1), 1–63. <https://doi.org/10.52145/mom.v113i1.1950>
- Brown, P. & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
- Clemen, G. (1997). The concept of hedging: Origins, Approaches and Definitions. I R. Markkanen & H. Schröder (Red.), *Hedging and Discourse Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts* (s. 235–248). Walter de Gruyter.
- Coates, J. (1987). Epistemic Modality and Spoken Discourse. *Transactions of the Philological Society*, 85, 110–131. <https://doi.org/10.1111/j.1467-968X.1987.tb00714.x>
- Faarlund, J. T., Lie, S. & Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget.
- Farr, F. & O’Keeffe, A. (2002). *Would* as a hedging device in an Irish context: An intra-varietal comparison of institutionalised spoken interaction. I R. Reppen, S. M. Fitzmaurice & D. Biber (Red.), *Using corpora to explore linguistic variation* (s. 25–48). John Benjamins.
- Fjeld, R. (2020). Helt sjukt å være så jævlig god. Bruk av adjektivforsterkere i moderne norsk. *Oslo Studies in Language*, 11, 113–133. <https://doi.org/10.5617/osla.8493>
- Flöck, I. & Geluykens, R. (2015). Speech Acts in Corpus Pragmatics: A Quantitative Contrastive Study of Directives in Spontaneous and Elicited Discourse. I J. Romero-Trillo (Red.), *Yearbook of Corpus Linguistics and*

- Pragmatics 2015: Current Approaches to Discourse and Translation Studies* (s. 7–37). Springer International.
- Frank-Job, B. 2006. A Dynamic–Interactional Approach to Discourse Markers. I K. Fischer (Red.), *Approaches to Discourse Particles* (s. 395–413). Elsevier.
- Fraser, B. (1996). Pragmatic Markers. *Pragmatics Quarterly Publication of the International Pragmatics Association (IPrA)*, 6(2), 167–190.
- Fretheim, T. (1979). Demperen «nesten» En pragmatisk studie. *Maal og Minne*, (3–4), 182–219.
- Fretheim, T. (1981). «Ego»-dempere og «alter»-dempere. *Maal og Minne*, (1–2), 86–100.
- Fretheim, T. (2014). Et relevanstereotisk blikk på likheter og forskjeller mellom partiklene *da* og *altså*. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 32(2), 197–256.
- Fretheim, T. (2018). Vel i spørresetninger: en pragmatisk analyse. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 36(1), 5–39.
- Fretheim, T. (2019). Partikkelen liksom – et polysemt grammatikaliseringsprodukt? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 37(2), 73–206.
- Gries, S.T. (2009). What is Corpus Linguistics?. *Language and Linguistics Compass*, 3(5), 1225–1241. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2009.00149.x>
- Hasselgård, H. (2015). (hentet 2019, 29. april). Modality. http://folk.uio.no/hhasselg/grammar/Week9_ch7b.htm.
- Hasund, I. K. (2003). *The discourse markers like in English and liksom in Norwegian teenage language: a corpus-based, cross-linguistic study* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Bergen / Høgskolen i Agder.
- Hasund, I. K., Opsahl, T. & Svennevig, J. (2012). By three means: The pragmatic functions of three Norwegian quotatives. I I. Buchstaller & I. v. Alphen (Red.), *Quotatives: cross-linguistic and cross-disciplinary perspectives* (s. 37–67). John Benjamins.
- Heggelund, K. T. (1981). *Setningsadverbial i norsk: ein syntaktisk og semantisk-pragmatisk studie med ein omtale av adverbialframstillinga i norsk grammatisk tradisjon*. Novus.
- Holmes, J. (1982). Expressing Doubt and Certainty in English. *RELJ Journal*, 13(2), 9–28. <https://doi.org/10.1177/003368828201300202>
- Holmes, J. (1986). Functions of *you know* in women's and men's speech. *Language in Society*, 15(1), 1–21. <https://doi.org/10.1017/S0047404500011623>

- Huang, Y. (2017). Introduction. What is Pragmatics. In Y. Huang (Red.), *The Oxford Handbook of Pragmatics* (s. 1–17). Oxford University Press.
- Hübler, A. (1983). *Understatements and hedges in English*. Benjamins.
- Hunston, S. (2002). *Corpora in applied linguistics*. Cambridge University Press.
- Hyland, K. (1996). Writing Without Conviction? Hedging in Science Research Articles. *Applied Linguistics*, 17(4), 433–454. <https://doi.org/10.1093/applin/17.4.433>
- Hyland, K. (1998). *Hedging in scientific research articles*. John Benjamins Publishing.
- Johannessen, J. B., Priestley, J. J., Hagen, K., Åfarli, T. A. & Vangsnes, Ø. A. (2009). The Nordic Dialect Corpus – an Advanced Research Tool. I K. Jokinen & E. Bick (Red.), *Proceedings of the 17th Nordic Conference of Computational Linguistics NODALIDA 2009* (s. 283–286). Northern European Association for Language Technology (NEALT).
- Johansen, S. H. (2019). Exploring the use of probes in a corpus pragmatic study of hedging strategies. *Nordic Journal of English Studies*, 18(1), 121–148. <https://doi.org/10.35360/njes.493>
- Johansen, S. H. (2020a). A Contrastive Approach to the Types of Hedging Strategies Used in Norwegian and English Informal Spoken Conversations. *Contrastive Pragmatics*, 2(1), 81–105. <https://doi.org/10.1163/26660393-12340006>
- Johansen, S. H. (2020b). “I just need to like see what I can do” – A contrastive study of hedging strategies in English and Norwegian informal spoken conversations. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Jucker, A. H., Schneider, K. P., & Bublitz, W. (2018). *Methods in pragmatics* (vol. 10). De Gruyter Mouton.
- Lakoff, G. (1972). Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. I J. N. Levi & G. C. Phares (Red.), *Papers from the Eighth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society* (s. 183–228). Chicago Linguistic Society.
- Lie, S. (2008). Veldig sann festejente. I J. B. Johannessen & K. Hagen (Red.), *Språk i Oslo Ny forskning omkring talespråk* (s. 78–95). Novus forlag.
- Lind, M. (1994). Pragmatiske partikler i diskursanalytisk perspektiv: *jo, altså, vel, nå* og *da* i et norsk talemålsmateriale. [Masteroppgave]. University of Oslo.

- Nikula, T. (1997). Interlanguage View on Hedging. I R. Markkanen and H. Schröder (Red). *Hedging and Discourse Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts* (s. 188–207). Walter de Gruyter.
- O’Keeffe, A. (2018). Corpus-based function-to-form approaches. I A. H. Jucker, K. P. Schneider & W. Bublitz (Red.), *Methods in Pragmatics* (s. 587–618). De Gruyter Mouton.
- O’Keeffe, A., Clancy, B. & Adolphs, S. (2020). *Introducing Pragmatics in Use*. Routledge.
- O’Keeffe, A., McCarthy, M., & Carter, R. (2007). *From Corpus to Classroom: Language Use and Language Teaching*. Cambridge University Press.
- Opsahl, T. (2002). «Jeg bare: Hæ?! Hva skjedde her da?»: En studie av de kommunikative funksjonene til diskurspartikkelen ’bare’ i et ungdomsspråkmateriale. [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo.
- Opsahl, T. og J. Svennevig (2007). Må ha det. Bare må ha det: Bare som pragmatisk partikkel i samtale. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 25(1), 29–55.
- Overstreet, M. (1999). *Whales, candlelight, and stuff like that : general extenders in English discourse*. Oxford University Press.
- Prince, E., Frader, J. & Bosk, C. (1982). On hedging in physician-physician discourse. I R. J. di Pietro (Red.), *Linguistics and the Professions* (s. 83–97). Ablex.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. & Svartvik, J. (1972). *A Comprehensive grammar of the English language*. Longman.
- Rühlemann, C. & K. Aijmer (2015). Corpus pragmatics: laying the foundations. I K. Aijmer & C. Rühlemann (Red.), *Corpus Pragmatics A Handbook* (1–26). Cambridge University Press.
- Salager-Meyer, F. (1994). Hedges and textual communicative function in medical English written discourse. *English for Specific Purposes*, 13(2), 149–170.
- Solberg, T. K. (1990). Modalpartikler i norsk. [Masteroppgave]. University of Oslo.
- Sperber, D. & Wilson, D. (1995). *Postface. Relevance: Communication and Cognition*. Blackwell.
- Stenström, A.-B. (1994). *An Introduction to Spoken Interaction*. Longman.
- Stratton, J. M., & Sundquist, J. D. (2022). A Variationist Sociolinguistic Analysis of Intensifiers in Oslo Norwegian. *Journal of Germanic Linguistics*, 34(4). 385–419. <https://doi.org/10.1017/S1470542722000022>

- Svennevig, J. (2009). *Språklig samhandling: innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse* (2. utg.). Landslaget for norskundervisning Cappelen akademisk forlag.
- Svennevig, J. (2023). Samtaleanalyse som forskningsfelt i Norge. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 41(2), 183–205.
- Søfteland, Å. & Borthen, K. (2018). “Æ e trønder, æ, sjø!” Den pragmatiske partikkelen sjø i midt-norske dialekter. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 36(2), 249–280.
- Taavitsainen, I. & Jucker, A. H. (2015). Twenty years of historical pragmatics: Origins, developments and changing thought styles. *Journal of Historical Pragmatics*, 16(1), 1–24. <https://doi.org/10.1075/jhp.16.1.01taa>
- Thomson, J. J. 2020. Metadiscourse in upper secondary pupil essays: Adapting a taxonomy. *Nordic Journal of Literacy Research*, 6(1), 26–48. <http://dx.doi.org/10.23865/njlr.v6.1720>
- Unger, C. (2018). Sosial mening, pragmatiske partikler og pragmatisk teori. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 36(2), 331–352.
- Vold, E. T. (2006). Epistemic modality markers in research articles: a cross-linguistic and crossdisciplinary study. *International Journal of Applied Linguistics*, 16(1), 61–87. <https://doi.org/10.1111/j.1473-4192.2006.00106.x>
- Zadeh, L. A. (1965). Fuzzy sets. *Information and Control*, 8(3), 338–353. [https://doi.org/10.1016/S0019-9958\(65\)90241-X](https://doi.org/10.1016/S0019-9958(65)90241-X)

Korpuser

- BigBrother-korpuset, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo, <https://www.hf.uio.no/humit/ressurser/bb/>.
- Nordisk Dialektkorpus, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo, <https://www.hf.uio.no/humit/ressurser/nordisk-dialekt/>.
- Norsk talespråkskorpus - Oslodelen, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo, <https://www.hf.uio.no/humit/ressurser/nota-oslo/>.

English summary

Hedging as a linguistic phenomenon is underresearched in Norwegian and has mainly been studied as function of pragmatic particles or as a part of the semantic meaning of such particles. Therefore, there is a need for studies investigating hedging in Norwegian in a broader perspective. This study invest-

igates hedging using corpus pragmatic method with the aim to explore how linguistic hedging is expressed in Norwegian informal conversations. By searching for a probe in three Norwegian spoken corpora and investigating hedging strategies in the vicinity of the probe, the study demonstrates that hedging is expressed using various forms in face-threatening situations. The results show that in addition to pragmatic particles, hedging is expressed by modal expressions, scalar expressions, vague expressions and cognitive expressions as well as various combinations of these.

Stine Hulleberg Johansen
Postdoktor og Seniorrådgiver
Universitetet i Oslo og OsloMet Storbyuniversitetet
Universitetet i Oslo, Boks 1072 Blindern, 0316 OSLO
OsloMet Storbyuniversitetet, Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 OSLO
E-postadresse: stjoh@oslomet.no